

Kodin poetiikkaa ja ristiriitoja

GRANÖ, PÄIVI, JAAKKO SUOMINEN & OUTI TUOMI-NIKULA (2004; toim.). *Koti – kaiho, paikka, muutos. Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maise-
mantutkimuksen laitoksen julkaisuja IV*. 256 s.

Kodilla on ollut oma (marginaalinen) paikkansa maantieteellisessä tutkimuksessa aina 1970-luvulta lähtien,

jolloin sen ottivat ”mikromaantieteelliseksi” tutkimuskohteekseen niin humanistinen kuin feministinenkin maantiede. Vaikka myös suomalaisessa maantieteessä on nähty avauksia tutkia kodin maailmaa ja merkityksiä (esim. Vuolteenaho 2001), ei ”privaattiin mittakavaan” keskittyvä tutkimus ole ainakaan laajassa mitassa löytänyt tieteenalamme valtavirtaan. Uudessa kulttuu-

rimaatieteessä ja monitieteisessä, ”tilallisen käänteen” kokoneessa kulttuurintutkimuksessa kodista on tullut kuitenkin varsin suosittu tutkimusaihe (esim. Cieraad 1999). Osoituksena tästä on myös Päivi Granön ja kumppaneiden toimittama teos, jossa teemaa piiritetään eri näkökulmista ja erityyppisten lähdeaineistojen kautta. Vaikka osassa artikkeleja yhteys kirjan otsikkoon jää hieman kaukaa haetun oloiseksi, on yritys itsessään suomalaisen ihmistieteen kontekstissa tärkeä. Positiivista on pyrkimys avata keskustelua kodin merkityksistä, purkaa aiheeseen liittyviä ajatuslukkiutumia sekä kyseenalais-taa kodin leimaaminen triviaaliksi ja itsestään selväksi tutkimusaiheeksi.

Ulkoasultaan tyylikkään kovakantisen kirjan johdannossa toimittajat summaavat kodin merkityksiä emotionaalisenä, yhteisöllisenä ja toiminnallisena tilana. Liik-keelle lähdetään etymologiasta, joka juontaa suomensu-kuisille kansoille yhteiseen kota-sanaan. Ensisijaisessa nykymerkityksessään koti on asunto, johon on kertynyt tutttujen esineiden, asioiden ja ihmisten kautta omakohtai-sia merkityksiä. Ainakin omistusasumista suosiville suomalaisille koti on myös kirjaimellisesti ”kullan kallis” investointikohde. Nykyajan mainoslauseissa se näyttäytyy usein ”suurena lämpimänä sylinä”, ristiriidattomana ja valtasuhteista vapaana turvallisuuden ja harmonian tyys-sijana. Kodin ideaalit ja käytännöt ovat kuitenkin edel-leen pitkälle sukupolittuneita: esimerkiksi ruuanlaitto koti-oloissa on naisille ”arjen rutiinia, miehelle hauska harrastus, jota ihailtaan ja kiitellään” (s. 11). Orpokoti, turvakoti, seurakuntakoti ja matkustajakoti ovat vuoro-staan erityisten ryhmien käyttöön tarkoitettuja yösijoja ja turvapaikkoja. Outi Tuomi-Nikula, Päivi Granö ja Jaak-ko Suominen toteavat, että koti voidaan ymmärtää myös abstraktimpana mielenmaisemana ja kiinnittymisen kohteena. Huomiollaan he pohjastavat teoksen monen-kirjavia näkökulmia, jossa kodin ideaa lähestytään paitsi fyysisenä asuinpaikkana, myös muun muassa kotiseu-tuun liittyvinä maisemallisina muistoina ja virtuaalisena nettikotina.

Toimittajien paneutumista ja innostusta ilmentää osal-taan teoksen kiinnostusta herättävä, esteettisesti hivelevä ja runsas kuvitus – olkoonkin että parin karttaesityksen laatu ja informatiivisuus ovat keuhkoa tasoa. Valtaosa kirjan artikkeleista on elävästi kirjoitettuja ja näkemyk-sellisiä. Tuomi-Nikulan etnografinen tutkimus ”Saksalai-sen maalaiskodin hiljainen laki” on mielenkiintoinen ja perusteellinen kurkistus Elben varrella sijaitsevan *Altes Landen* arkeen ja koti-elämän muutokseen neljän samalla maatilalla asuneen, eri sukupolviin kuuluvan naisen ku-vaamana. Mikrohistoriallinen tutkimusote ei anna järin ruusuista kuvaa päällisin puolin idylliseltä vaikuttavasta perinteisestä alasaksalaisesta hallitiloasumisesta. Kuri, työnjako ja sisäinen arvohierarkia eri sukupolvien ja pal-veluskunnan asuttamassa talossa oli etenkin aiemmin jär-jän patriarkaalinen: ”Talvi-illoin piti istua tuvassa, talon ainoassa lämpimässä huoneessa ja kutoa villasukkaa... eikä kukaan saanut tai uskaltanut puhua. Aika kului ma-telemalla kummallisen sisäisen pelon vallassa” (s. 28). Nytemmin tilayhteisön ”hiljainen laki” on toki maata-louden ja sukupuoliroolien muutosten myötä osoittanut murtumisen merkkejä.

Maunu Häyrynen peilaa artikkelissaan kotiseudun ase-maa humanistisen maisematutkimuksen traditiossa sekä

arvioi omia maisemakokemuksiaan ja -muistojaan asuin-paikkakunniltaan eri puolella Suomea. Häyrynen toteaa, että kiinnittyminen kotiseutuun on käynyt modernisaa-tion ja muuttoliikkeen myötä entistä monisyisemmäksi ja kokemuksellisesti ristiriitaisemmaksi: ”kun rakkaus haalenee tai maa alkaa polttaa jalkojen alla”, nykyajan nomadi ”alkaa helposti katsella seuraavaa leiripaikkaa” (s. 66). Myöskään Katriina Petrisalon artikkelissa tar-kastelukohteena ei ole niinkään koti fyysisenä asuntona, vaan matkailun merkitysten määrittäminen suhteessa kotiin ja *vice versa*. Petrisalo peilaa matkailun paikkojen ja kodin suhdetta muun muassa Mika Waltarin matkakerto-muksia ja nykyisiä turistikohteita analysoimalla. Varsin oikeaan osuvalta vaikuttaa huomio siitä, että nykyisissä matkakohteissa kulttuuritarjontaa ja eksotisia virikkeitä säännöstellään usein siten, ettei länsimaisen turistin kult-tuurinen vastaanottokyky ylittyisi.

Susanna Sallinen selvittää artikkelinsa alussa termien nostalgia ja koti-ikävä merkitysten ”inflaatiota” 1500–1700-lukujen taudinselityksistä kohti epämääräisempää poissaolevan kaipuuta korostaviin nykymerkityksiin. Martin Heideggerin filosofiaan ja Ina-Maria Greveruk-sen antropologisiin tutkimuksiin tukeutuen hän korostaa koti-ikävään liittyvän aina kaksi ulottuvuutta: sekä men-ettämisen tunteita että kaipuuta uuden kodin löytämi-seksi. Yliampuvalta vaikuttaa tulkinta, ettei kodin maan-tieteellisellä sijainnilla olisi enää merkitystä, sillä siitä on tullut ”liikkuva määre” ja ”ihminen voi olla kotonaan joka paikassa” (s. 85–86). Sallisen empiirinen analyysi amerikansuomalaisen siirtolaisten entiseen kotimaahan-sa lähettämistä kirjeistä on joka tapauksessa antoisa ja sen lähestymistapaa olisi luonteva soveltaa esimerkiksi laman jälkeen Ruuhka-Suomeen muuttaneiden suoma-laisen kokemuksiin.

Varsinaiseksi inhimillisten merkitysten runsaudensar-veksi menetetty kodin maailma ja uuden kodin etsimi-nen paljastuvat Päivi Granön artikkelissa, joka käsittelee Vihdin pappilassa vuoteen 1910 asti asuneen Wecksellin pappisperheen äidin ja sisarusten elämänvaiheita. Perus-teellinen tarkastelu pohjautuu kirjeenvaihtoon, jota ympä-ri Suomea hajautuneet perheenjäsenet kävivät viime vuosisadan puoliväliin saakka. Analyysi on yhtä aikaa kriittistä ja sensitiivistä, herkkää ihmiskohtaloille yhteis-kunnallisten ja elämäntilanteellisten muutosten tyrskyis-sä. Vaikka sisaruksen suhde kadonneeseen lapsuudenkotiin eroaakin toisistaan, muistojen paikkana ja traagisine piirteineenkin se on yhtä kaikki perheyhteisöä ajallisten ja tilallisten välimatkojen päästä yhteen kokoava sym-bolinen side. Mieleen nousee, että analyysiä olisi voinut taustoitittaa esimerkiksi aikamaantieteellisellä esityksellä sisarusten elämänvaiheista eri puolilla maata.

Jaakko Suomisen jännittävänä tarkastelukohteena on 1950-luvun *Aku Anikka* -lehti suomalaisen kodin tekno-logisen murroksen pohjustajana ja esikuvana – erityisesti television läpimurtoon liittyen. Näköradion tuloa osaksi amerikkalaisen keskiluokkaisen mallin mukaista ”elä-mäntävän itsestäänselvyttä” osattiin ennakoida jo ennen säännöllisten televisiolähetysten alkamista vuonna 1958, mistä kiitos kuuluu osaltaan Disneyn tarinoille ja tilaajien lehden kylkiäisinä saamille pahvisille leikkitelevisioille! Petri Saarikosken mielenkiintoisen artikkelin aikajänne sijoittuu taas 1980-luvulle, jolloin tuloaan suomalaisiin koteihin tekivät tietokoneet. Alkuvaiheessa kodin uutta

teknologista aikakautta pyrittiin edistämään erityisesti kansalaisten ”tietokone-elämäntaitoa” kehittämällä. Aiueena oli helppokäyttöisenä pidetty *Basic*-ohjelmointikieli, jonka koodeja lähetettiin kotitalouksiin (etupäässä miespuoliselle harrastajakunnalle) jopa radio-ohjelmissa. Uutuudellaan edelleen viehättävään netti-aikakauteemme siirrytään lopuksi Ulla Heinosen artikkelissa, joka tarkastelee yhteisöllisyyden ilmenemismuotoja erityyppisissä nettifoorumeissa. Nettiä toki käytetään usein kotoa käsin, tietyillä sivustoilla voi leikkiä kotia ja aktiivisimmille harrastajille nettiin voi muodostua jopa kodinomaisen tunneside, mutta valitettavasti päätösartikkelin ote aiheeseen on varsin kriittinen.

Koti – kaiho, paikka, muutos avaa osin uusiakin näkökulmia kodin tutkimiseen ohittamattoman tärkeänä arjen paikkana ja kulttuurisena ideana. Se on lukemisen arvoinen kirja myös aihepiiristä kiinnostuneille maantieteilijöille. Koti ei näyttäyty teoksessa pelkästään myötäsukaisen ”tilapoetiikan” (vrt. Bachelard 1969) tai asunomainosten harmonian työssijana, vaan useissa kirjoituksissa pureudutaan myös kodin ristiriitoihin ja valtasuhteisiin. Kokonaisuutta olisi nähdäkseni silti terävöittä-

nyt läpi teoksen kantava fokusoidumpi näkökulma – ehkäpä kodin tarkastelu nimenomaan merkityksin ladattuna fyysisenä asuinpaikkana. Ihan kaikkeen inhimillisesti merkitykselliseen kodin metaforaa kannattaa tuskin veyntää. Vaihtoehtoisesti jäsentyneempää lukukokemusta olisi edesauttanut selkeä temaattinen jaottelu kodin idean eri ulottuvuuksia luotaaviin osioihin.

KIRJALLISUUS

- Bachelard, G. (1969). *The poetics of space*. 241 s. Beacon Press, Boston.
- Cieraad, I. (1999; toim.). *At home. An anthropology of domestic space*. 184 s. Syracuse University Press, Syracuse.
- Vuolteenaho, J. (2001). Yhdistävä, ahdistava koti. *Työmarkkinamarginaalisia tarinoita* privaattista. *Alue ja Ympäristö* 30: 2, 3–20.

JANI VUOLTEENAHO
Maantieteen laitos,
Helsingin yliopisto